

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

**SHAXS ERKINLIGI VA OILA INSTITUTI O‘RTASIDAGI DIALEKTIK
MUNOSABATLAR**

Habibjonova Nodira Shavkat qizi

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

G-mail: habibjonovanodira@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18692812>

Annotatsiya. *Mazkur maqolada shaxs erkinligi va oila instituti o‘rtasidagi munosabatlar dialektik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda shaxs erkinligi tamoyillarining oilaviy munosabatlarga ta’siri, erkinlik va mas’uliyat uyg‘unligi, oila institutining ijtimoiylashuvdagi roli hamda zamonaviy ijtimoiy omillar ta’sirida yuzaga kelayotgan ziddiyatlar yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *shaxs erkinligi, oila instituti, oilaviy barqarorlik, ijtimoiylashuv, mas’uliyat, oilaviy qadriyatlar, zamonaviy ijtimoiy muhit.*

Аннотация. *В данной статье анализируются отношения между свободой личности и институтом семьи на основе диалектического подхода. В ней освещается влияние принципов свободы личности на семейные отношения, сочетание свободы и ответственности, роль института семьи в социализации, а также конфликты, возникающие под влиянием современных социальных факторов.*

Ключевые слова: *свобода личности, институт семьи, стабильность семьи, социализация, ответственность, семейные ценности, современная социальная ср.*

Annotation. *This article analyzes the relationship between the Institute of individual freedom and family on the basis of a dialectical approach. It highlights the influence of the principles of individual freedom on family relations, the harmony of freedom and responsibility, the role of the Family Institute in socialization and the conflicts that arise under the influence of modern social factors.*

Keywords: *Freedom of personality, Institute of Family, Family Stability, socialization, responsibility, family values, modern social environment.*

Dialektika nuqtayi nazaridan qaralganda, shaxs erkinligi va oila instituti o‘rtasidagi munosabatlar doimo harakatda bo‘ladi. Erkinlikning o‘sishi oila ichidagi muloqot va kelishuv madaniyatini talab qiladi, chunki buyruqbozlik yoki faqat an’anaga tayanish shaxsning ehtiyojlari bilan mos kelmay qolishi mumkin. Boshqa tomondan, oila institutining barqarorligi ham mutlaq erkinlik bilan to‘qnash kelishi ehtimoli bor: masalan, faqat shaxsiy manfaatga urg‘u berish jamoaviy mas’uliyat, mehr-oqibat va tarbiyaviy izchillikni susaytirishi mumkin. Shuning uchun dialektika bu yerda qarama-qarshiliklarni “yo‘qotish” emas, balki ularni oqilona boshqarish, muvozanatga keltirish, qarama-qarshi tomonlardan yangi sifat hosil qilish jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Oila ham shaxs erkinligini cheklovchi tuzilma emas, aksincha, erkinlikni ma’naviy va ijtimoiy mazmun bilan to‘ldiradigan makon sifatida talqin qilinishi zarur.

Shaxs erkinligi tushunchasi ko‘pincha faqat xohish-istakni bajarish bilan adashtiriladi, aslida erkinlik mas’uliyat bilan uyg‘un bo‘lgandagina ijtimoiy qiymat kasb etadi. Oila instituti ana shu

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

mas’uliyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi: shaxs erkin tanlov qiladi, biroq tanlovning oqibatlarini ham anglaydi, boshqalar manfaatini ham hisobga oladi. Oilada farzandlar o‘z xohishini bildirishni, o‘z fikriga ega bo‘lishni, lekin shu bilan birga hurmat, sabr, navbat kutish, kelishish kabi ko‘nikmalarni o‘rganadi. Bu jarayon erkinlikning ijtimoiy me‘yorlar bilan uyg‘unlashuvini ta‘minlaydi. Agar oilada erkinlik mutlaqlashtirilsa, tartib-intizom va tarbiyaviy talab yo‘qolishi mumkin; agar oilada faqat qat’iy nazorat ustun bo‘lsa, tashabbus, mustaqillik va o‘zini anglash pasayadi. Demak, oiladagi tarbiyaviy muhit erkinlik va mas’uliyat muvozanatiga tayangan bo‘lsa, shaxsning barkamol rivojlanishi uchun qulay sharoit yuzaga keladi.

Zamonaviy sharoitda shaxs erkinligi va oila munosabatlariga global jarayonlar sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Urbanizatsiya, migratsiya, mehnat bozori talablari, raqamli texnologiyalar va axborot oqimi oilaviy hayot ritmini o‘zgartirdi. Yoshlar o‘z fikrini erkin ifoda etish, mustaqil ta‘lim olish, kasb tanlash, nikoh masalalariga munosabat bildirish borasida avvalgiga qaraganda faolroq. Bu holat oilada avlodlararo tafovutni kuchaytirishi mumkin: katta avlod an’anani ustun ko‘rsa, yosh avlod erkinlikni ko‘proq qadrlaydi. Dialektik yondashuv bu tafovutni “to‘g‘ri” va “noto‘g‘ri”ga ajratishdan ko‘ra, muloqot orqali kelishuv topishga undaydi. Oila ichida fikrlar xilma-xilligini qabul qilish, qarorlarni maslahat bilan qabul qilish, tanlovlarga hurmat bilan yondashish muhim omilga aylanmoqda. Shunday oilalarda erkinlik hamjihatlikni yemirmaydi, aksincha, hamjihatlikni ongli, ixtiyoriy va mustahkam qiladi.

Oila institutining asosiy funksiyalaridan biri ijtimoiylashuv bo‘lib, u shaxsning jamiyat me‘yorlariga moslashuvi va ijtimoiy rollarni egallashini ta‘minlaydi. Erkinlik tamoyillari kuchaygani sari ijtimoiylashuv ham yangicha mazmun kasb etadi: shaxs tayyor rolni qabul qilish bilan cheklanmay, uni qayta talqin qiladi, o‘z ehtiyoj va imkoniyatiga moslashtiradi. Masalan, oilaviy rollar taqsimotida ham o‘zgarishlar kuzatiladi: uy yumushlari, farzand tarbiyasi, qaror qabul qilishda “faqat bir kishining ustunligi” kamayib, hamkorlikka asoslangan taqsimot kuchayadi. Bu jarayon ba‘zan ziddiyat keltirishi mumkin, biroq u oila institutini zamonaviy sharoitga moslashtirishning tabiiy bosqichi hamdir. Eng muhim masala shundaki, rol o‘zgarishi qadriyatlarining yo‘qolishiga emas, ular mazmunining yangilanishiga olib kelsin. Mehr, sadoqat, g‘amxo‘rlik, hurmat kabi asosiy qadriyatlar saqlangan holda erkinlikning yangi ko‘rinishlari paydo bo‘lishi oila institutini mustahkamlaydi. Nikoh va oilaviy qarorlar sohasida shaxs erkinligi tamoyillari o‘zini ayniqsa yaqqol namoyon qiladi. Turmush qurish yoshi, turmush o‘rtog‘ini tanlash, oila budjetini yuritish, yashash joyini belgilash, farzandlar soni va tarbiyasi kabi masalalarda shaxsiy tanlov omili kuchaydi. Bu jarayonning ijobiy tomoni shundaki, ongli tanlov asosida tuzilgan oila barqarorroq bo‘lishi mumkin, chunki u majburlashga emas, kelishuvga tayanadi. Biroq tanlov erkinligi mas’uliyatsizlikka aylanib qolsa, oilaviy barqarorlikka putur yetishi ehtimoli bor. Shuning uchun erkinlikni tarbiyalash va madaniylashtirish masalasi dolzarb: shaxs o‘z tanlovini qadriyatlar, imkoniyatlar va uzoq muddatli maqsadlar bilan uyg‘unlashtira olishi zarur. Oilada bu ko‘nikmalar qaror qabul qilish madaniyati orqali shakllanadi: muhokama, dalil keltirish, bir-birini tinglash, murosa qilish, kelishuvga rioya etish kabi amaliy ko‘nikmalar mustahkamlanadi.

Avlodlararo munosabatlar shaxs erkinligi va oila dialektikasining yana bir muhim maydonidir. Katta avlod ko‘pincha tajriba va an’anaga tayanadi, yosh avlod esa yangilikka ochiq bo‘ladi. Bu farq oila ichida tarbiya, kasb tanlash, turmush qurish, kundalik odatlar, kiyinish, bo‘sh vaqtni o‘tkazish

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

kabi masalalarda ko‘rinadi. Bunda keskin qarama-qarshilikka borish o‘rniga pedagogik yondashuv muhim: hurmat asosida muloqot, izoh berish, bir-birining qadriyatini inkor etmasdan kelishuv topish. Ota-onaning vazifasi faqat nazorat qilish emas, balki yo‘naltirish va qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lib bormoqda. Farzandning vazifasi esa o‘z fikriga ega bo‘lish bilan birga, oilaning umumiy manfaatini ham hisobga olishdir. Shunday muhitda erkinlik oila bog‘liqligini bo‘shashtirmaydi, aksincha, ixtiyoriy sadoqat va mas‘uliyatni kuchaytiradi.

Raqamli muhit shaxs erkinligini kengaytirgan omillardan biri sifatida oila institutiga ham ta‘sir ko‘rsatmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar shaxsga axborot, ta‘lim, muloqot va o‘zini namoyon etish imkonini beradi, shu bilan birga, oila ichidagi muloqotni kamaytirishi, diqqatni bo‘lishi, qadriyatlar to‘qnashuvini kuchaytirishi mumkin. Oilada raqamli madaniyatni shakllantirish erkinlikni sog‘lom yo‘nalishga buradi: gadjetlardan foydalanish qoidalari, axborotni tanlash mezonlari, onlayn muloqot odobi, shaxsiy ma‘lumotlar xavfsizligi kabi masalalar muhokama qilinishi lozim. Bunda taqiqlashdan ko‘ra tushuntirish va kelishish samaraliroq bo‘ladi, chunki erkinlikning mohiyati ongli tanlovga asoslanadi. Raqamli muhitdan birgalikda foydalanish ham mumkin: ma‘rifiy kontent ko‘rish, oilaviy reja tuzish, masofadagi qarindoshlar bilan bog‘lanish kabi faoliyatlar oilaviy hamjihatlikni kuchaytiradi. Shunday qilib, raqamli erkinlikni oilaviy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish dialektik yechim sifatida namoyon bo‘ladi.

Iqtisodiy omillar ham shaxs erkinligi va oila instituti munosabatlarida muhim rol o‘ynaydi. Daromad topish imkoniyatining kengayishi, ayollarning mehnat bozoridagi faolligi, kasbiy o‘shish va iqtisodiy mustaqillik shaxsning o‘zini anglashini kuchaytiradi. Bu oila ichidagi qarorlar muhokamasini, budjetni rejalashtirishni, mas‘uliyatni qayta taqsimlashni talab qiladi. Moliyaviy erkinlik ba‘zan o‘zaro ehtiyojni kamaytirib qo‘ygandek tuyulishi mumkin, aslida u to‘g‘ri boshqarilganda oila ichidagi tenglik va adolat hissini kuchaytiradi. Oila budjetini yashirin yuritish, xarajatlarni bir-biridan bекitish, qarz va majburiyatlarni kelishmasdan olish ishonchni susaytiradi. Aksincha, ochiqlik, rejaliqlik, umumiy maqsadlar, har bir a‘zoning hissasini e‘tirof etish hamjihatlikni mustahkamlaydi. Demak, iqtisodiy mustaqillik shaxs erkinligini oshirsa-da, oilaviy barqarorlik uchun hamkorlikka asoslangan moliyaviy madaniyat zarur.

Shaxs erkinligi va oila instituti o‘rtasidagi ziddiyatlar ko‘pincha shaxsiy chegara masalasida kuchayadi. Shaxsiy hudud, shaxsiy vaqt, shaxsiy qiziqishlar va shaxsiy qarashlar har bir inson uchun muhim. Oila esa yaqinlik, umumiylik va birga bo‘lishga tayanadi. Dialektik yechim shundaki, shaxsiy hududni e‘tirof etgan oila ko‘pincha barqarorroq bo‘ladi, chunki haddan ziyod aralashuv ranjish va norozilikni keltirib chiqaradi. Shaxsiy hudud deganda sir saqlash emas, balki hurmat va ishonch asosida muayyan mustaqillikni tan olish tushuniladi. Oila a‘zolari bir-birining vaqtiga, mehnatiga, hissiyotiga va tanloviga e‘tibor bilan yondashsa, o‘zaro ishonch kuchayadi. Shaxs erkinligi oila a‘zolarini uzoqlashtirish uchun emas, ularning o‘zini erkin his etgan holda ham yaqin bo‘lishi uchun xizmat qilsa, munosabatlar sog‘lomlashadi.

Ziddiyatlarni boshqarish madaniyati shaxs erkinligi va oila dialektikasida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Erkinlik kuchaygan sari fikrlar turlicha bo‘ladi, demak, kelishmovchilik ehtimoli ham oshadi. Ziddiyatning mavjudligi salbiy holat emas, muhim tomoni uni qanday hal qilishdir. Konstruktiv yondashuvda muammo bo‘yicha gapiriladi, shaxsiyatga tegilmaydi; dalil va ehtiyojlar aytiladi, haqorat va bosim ishlatilmaydi; murosa izlanadi, yutish emas, yechim maqsad qilinadi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Oilada bunday madaniyat shakllansa, erkinlik munosabatlarni yemirmaydi. Aksincha, ziddiyatlar orqali oila ichidagi qoidalar yangilanadi, kelishuvlar takomillashadi, bir-birini tushunish chuqurlashadi. Bunda tarbiyaviy jihat ham bor: farzandlar ziddiyatni madaniyatli hal qilishni ko‘rsa, ular jamiyatdagi munosabatlarda ham tolerant, mas’uliyatli va murosaga moyil bo‘lib voyaga yetadi.

Ta’lim muassasalari, mahalla va ommaviy axborot vositalari shaxs erkinligi va oila instituti o‘rtasidagi muvozanatni mustahkamlashda katta rol o‘ynaydi. Maktabda huquqiy va ma’naviy tarbiya, muloqot ko‘nikmalari, konfliktologiya elementlari, mas’uliyatli tanlov madaniyati o‘rgatilsa, yoshlar erkinlikni ongli boshqarishni o‘zlashtiradi. Mahalla tizimi oilaviy qadriyatlarni qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlash, ijobiy oilaviy tajribalarni ommalashtirish orqali oila institutini kuchaytirishi mumkin. Ommaviy axborot vositalari esa erkinlikni faqat iste’mol va shaxsiy manfaat bilan bog‘lab talqin qilmasdan, uning mas’uliyat, odob, hamkorlik va jamiyat oldidagi burch bilan bog‘liq tomonlarini ham targ‘ib qilishi zarur. Shunday ijtimoiy muhit shakllansa, oila va erkinlik o‘rtasidagi ziddiyatlar keskinlashmaydi, aksincha, uyg‘unlashadi.

Xulosa qilib aytganda, shaxs erkinligi va oila instituti o‘rtasidagi munosabatlar dialektik xarakterga ega bo‘lib, u doimiy o‘zgarish, moslashuv va muvozanat izlash jarayonidir. Erkinlik oilani zaiflashtiradigan omil bo‘lishi ham mumkin, lekin u to‘g‘ri yo‘naltirilsa, oila ichidagi ixtiyoriy mas’uliyat, ongli hamkorlik va kelishuv madaniyatini kuchaytiradi. Oila esa shaxs erkinligini cheklash uchun emas, uni ma’naviy mazmun bilan to‘ldirish, mas’uliyat va g‘amxo‘rlik bilan uyg‘unlashtirish uchun zarur institutdir. Zamonaviy jamiyatda eng maqbul yondashuv shaxsiy tanlov va oilaviy hamjihatlikni qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularni bir-birini boyitadigan, barkamol insonni tarbiyalaydigan va barqaror jamiyatni qo‘llab-quvvatlaydigan yagona tizim sifatida ko‘rishdan iborat. Shaxs erkinligi mas’uliyat bilan, oila barqarorligi esa hurmat va muloqot bilan mustahkamlanganda, dialektik ziddiyatlar yangilanish va taraqqiyot manbaiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 2.1. Muxsiyeva A. , Sultonova S. Oilada farzand tarbiyasi davlat siyosatidagi ustivor muammo sifatida. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies*, 2022. – C. 346-349.
- 2.2. Karimov U. “The Role and Significance of Spiritual Values in Youth Education”. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*. – Fergana: Asian Research Consortium, 2022. – P. 181–183.
- 2.3. Jo‘rayev A. N. O‘zbekistonda millatlararo totuvlik g‘oyasi–jamiyatda tinch-totuvlik va barqarorlik omili. *Intellectual education technological solutions and innovative digital tools*, 2024. – P. 567-575.
- 2.4. Eshmurodov O. E. “Oilaviy munosabatlar barqarorlashuvida milliy qadriyatlarning ahamiyati”. – *Pedagogik mahorat*, 2023. – B. 220.